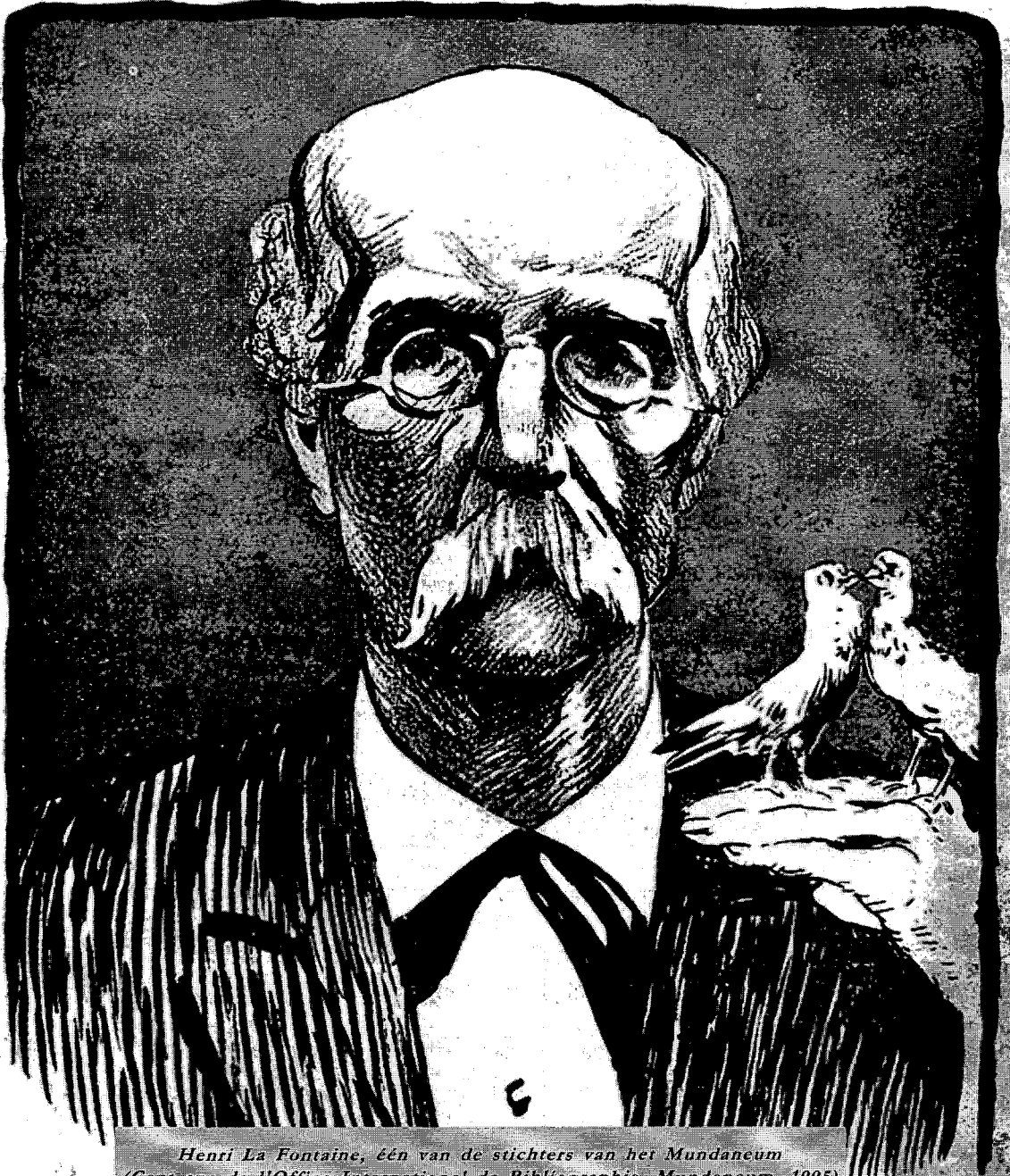

Pourquoi Pas ?

GAZETTE HEBDOMADAIRE PARAISSANT LE JEUDI SOIR

*Henri La Fontaine, één van de stichters van het Mundaneum
(Cent ans de l'Office International de Bibliographie, Mundaneum, 1995)*

Le pacifisme est-il une valeur universelle?

Bert Boeckx, Amsab-Centrum Antwerpen

"Non-violence is a universal law acting under all circumstances"

Mahatma Gandhi

Zijn geweldloosheid en pacifisme wel zo'n universeel gegeven, zoals de pacifisten eind 19e, begin 20e eeuw dachten? Deze hypothetische vraag was het uitgangspunt van het colloquium dat op 25 en 26 november 1999 te Mons georganiseerd werd door het Mundaneum (in samenwerking met het SOMA en INFODOC-ULB). In feite was de centrale vraagstelling misleidend, want kan pacifisme wel een universele waarde zijn? Is het niet eerder een middel om te komen tot vrede, die wel kan gezien worden als een universele waarde?

Het is niet toevallig dat het colloquium georganiseerd werd door het Mundaneum, dat in januari 2000 van de Unesco de titel Museum van de Vrede kreeg. Eén van de stichters van het Mundaneum, Henri La Fontaine, die in 1913 de Nobelprijs voor de Vrede kreeg, was onder meer als voorzitter van het Internationaal Bureau voor de Vrede een pleitbezorger voor de oprichting van de Volkenbond, en als jurist een protagonist in de strijd voor een meer menselijk internationaal recht. La Fontaine hoopte dat de bevordering van de kennis van de 'andere' en zijn cultuur, zou leiden tot 'de broederschap der volkeren en een universele vrede'.

Het lijkt echter of de pacifisten nu die universele dimensie van het pacifisme van La Fontaine en zijn tijdgenoten verlaten hebben. De Nobelprijswinnaar had een project om via internationale arbitrage de mondiale vrede te bewaren. Tegenwoordig wordt de Nobelprijs voor de Vrede toegekend aan verenigingen die het leed van oorlogsslachtoffers verlichten, of aan personen die actief zijn op een specifiek terrein of op een welbepaalde lokatie. Waarom heeft de globale aanpak afgedaan en heeft dit te maken met verschillende visies op het begrip vrede? Heeft vrede wel een universele waarde? Gedurende twee dagen hebben historici, politicologen, sociologen, journalisten en vredesactivisten geprobeerd een antwoord te geven op deze en andere vragen. Naast verschillende case study's waren er panels over het begrip pacifisme in verschillende culturen, religies en politieke doctrines.

De debatten werden voorafgegaan door een afbakening van de begrippen pacifisme, geweldloosheid en gewetensbezwaren en een schets van het historisch kader. Jacques Semelin ('Institut d'Etudes Politiques') definieerde in zijn bijdrage de diverse begrippen. Hij wees op de diverse vormen (principiële, pragmatische en patriottische) van pacifisme en op de verschillen tussen de 'enge' francofone en de 'universele' Angelsaksische interpretaties. In de tweede inleidende case study bracht Pierre Dhalel (ULB) een kort overzicht van de geschiedenis van het pacifisme van vóór de 20e eeuw.

Het zwaartepunt van het colloquium lag evenwel bij de diverse panels. In het eerste debat werd het verband tussen pacifisme, cultuur en godsdienst onderzocht. Aan de participanten werd gevraagd om kort de no-

Pour ceux qui t'ont construit autour de leurs usines
Des temples et des assommoirs
Et qui ont fait pleurer devant le buffet vide
Ta femme et vos petits sans pain,

Pour ceux qui t'ont fait une âme de misère
Restent seuls à vivre de toi
Et pour que leurs grands cœurs ne soient point assombris
Par les larmes de leur patrie,

Pour te bien enivrer de l'oubli de toi-même
Pauvre, paysan, ouvrier,
Avec le riche, avec le maître,
Contre les dépouillés, contre les asservis,
Contre ton frère, contre toi-même,
Tu vas te battre, tu vas te battre!

Va donc!

Dans vos congrès vous vous serriez les mains,
Camarades. Un seul sang coulait dans un seul corps.
Berlin, Londres, Paris, Vienne, Moscou, Bruxelles,
Vous étiez là; le peuple entier des travailleurs
Était là; le vieux monde oppresseur et barbare
Sentant déjà sur soi peser vos mains unies,
Frémissait, entendant obscurément monter
Sous ses iniquités et sous ses tyrannies
Les voix de la justice et de la liberté,
Hier.

Constructeurs de cités, âmes libres et fières,
Cœurs francs, vous étiez là, frères d'armes, debout
Et confondus devant un ennemi commun,
Hier.

Et aujourd'hui? Aujourd'hui comm hier
Berlin, Londres, Paris, Vienne, Moscou, Bruxelles,
Vous êtes là; le peuple entier des travailleurs
Est là. Il est bien là, le peuple des esclaves,
Le peuple des hâbleurs et des frères parjurés.

Ces mains qui tu serrais,
Elles tiennent bien des fusils
Des lances, des sabres,
Elles manoeuvrent des canons,
Des obusiers, des mitrailleuses,
Contre toi;
Et toi, toi aussi, tu as des mitrailleuses,
Toi aussi tu as un bon fusil,

Contre ton frère.

Travaille, travailleur.
Fondeur du Creusot, devant toi
Il y a un fondeur d'Essen,
Tue-le
Mineur de Saxe, devant toi
Il y a un docker de Brême,
Tue et tue, tue-le, tuez-vous,
Travaille, travailleur,

Oh! Regarde tes mains.

O pauvre, ouvrier, paysan,
regarde tes lourdes mains noires,
De tous tes yeux, usés, rougis,
Regarde tes filles, leurs joues blêmes,
Regarde tes fils, leurs bras maigres
Regarde leurs cœurs avilis

Et la vieille compagne, regarde son visage,
Celui de vos vingt ans,
Et son corps misérable, et son âme flétrie,
Et ceci encor, devant toi,
Regarde la fosse commune,
Tes compagnons, tes père et mère...

Et maintenant, et maintenant,
Va te battre.

tie pacifisme binnen hun cultuur/godsdienst toe te lichten. De uiteenlopende interpretaties waren opmerkelijk. Jean-Philippe Schreiber (ULB) bekeek de joodse wereld. Binnen de joodse denkwereld neemt het pacifisme zeker geen belangrijke plaats in. De joodse traditie is eerder ambivalent en pragmatisch. Pacifisme wordt zeker niet gezien als een hogere waarde en oorlog is vaak de enige mogelijkheid om tot rechtvaardigheid te komen. Rechtvaardigheid is in die zin belangrijker dan vrede. Toch kent de joodse gemeenschap talrijke pacifisten, denk maar aan Alfred Fried, Louis Frank, Albert Einstein, of recent de 'Land for Freedom'-beweging. Volgens Schreiber zijn zij echter marginaal binnen de joodse gemeenschap. In zijn tussenkomst over de Arabische wereld had Hossam Elkhadem (ULB) het vooral over de betekenis van het begrip 'jihad', volgens hem eerst een morele strijd die vervolgens een materiële dimensie kreeg. De jihad wordt in de interpretatie van het islamisme een vorm van agressie om de andere een mening op te dringen. Vervolgens besprak Jacques Scheuer (UCL) de pacifistische traditie binnen de Indische maatschappij. De boeddhistische traditie kent vooral de notie van geweldloosheid, ofwel 'de afwezigheid van de wil tot geweld'. Vooral het individuele aspect wordt benadrukt, met het zoeken van geweldloosheid in zichzelf. De hindoe-wereld kent een meer pragmatische visie. In deze kastemaatschappij heeft de hoogste kaste het recht, zelfs de plicht, om 'actief' tussen te komen om de vrede te bewaren. Gandhi heeft in het begin van de 20e eeuw deze twee stromingen (afwezigheid en tussenkomst) proberen te verenigen.

Gezien de recente politieke ontwikkelingen in Oost-Europa en de Balkan werd met meer dan gewone aandacht uitgekeken naar de bij-

drage van Olivier Gillet (ULB) over de orthodoxe wereld. Gillet gaf eerst een overzicht van de orthodoxie vóór en na 1989. De orthodoxie, altijd al autonoom, onafhankelijk, confederalistisch en nationalistisch van aard, wordt sinds 1989 gezien als de belichaming van de etnische realiteit. De orthodoxe kerk neemt als beschermer van de nationale identiteit een politieke rol op. Ze kiest voor de logica van de confrontatie en in die zin is het nationalisme een belangrijke waarde, en niet het pacifisme.

Zeker in het debat achteraf werd duidelijk dat de diverse religies en culturen op zijn minst een eigen interpretatie geven aan het begrip pacifisme. Deze lijn werd doorgetrokken in het tweede panel (pacifisme en politieke doctrine), dat echter onthoofd werd door het afzeggen van drie sprekers. Het katholicisme, opvallend afwezig in het eerste panel, werd besproken door Luc Vandeweyer (KUL). Hij had het over de rol van het pacifisme binnen de katholieke wereld vanaf de Franse Revolutie tot nu en kwam tot de vaststelling dat vooral na het tweede Vaticaans concilie meer katholieken actief worden in pacifistische bewegingen. Stéphane Vandezegel (ULB) besprak vervolgens de libertairen. Voor de libertairen is oorlog iets dat intrinsiek verbonden is met de Staat. Ze zijn gekant tegen het leger en dus vooral antimilitarist. In feite hebben de libertairen geen probleem met geweld en is er dus ook geen sprake van een pacifistische ingesteldheid. Vervolgens besprak Jean Pestiaux (UCL) de houding van Marx en de marxisten tegenover oorlog en pacifisme. Geweld is voor Marx ontegenzeggelijk verbonden met de klassenstrijd en oorlog komt voort uit de sociaal-economische structuren. In de volgende bijdrage bracht Pierre Galand een filosofische

analyse van het pacifisme en de vredesbeweging. Pierre Galand, actief bij Oxfam-België en bij het CNAPD ('Comité national d'action pour la paix et le développement') had het als derdewereld- en vredesactivist vooral over de band tussen het pacifisme en de derdewereldbeweging.

De eerste, goed gevulde dag van het colloquium werd afgesloten met een panelgesprek over media en pacifisme. Muriel Hanot (UCL) constateerde dat vrede minder mediageniek is dan oorlog. Vrede is een abstract gegeven dat slechts op specifieke ogenblikken geconcretiseerd wordt en dan op de voorgrond verschijnt zoals bijvoorbeeld bij de uitreiking van de Nobelprijs of tijdens vredesonderhandelingen. Pierre Arcq ('Maison de la Paix' Charleroi, MIR-IRG) besprak de evolutie in de media van het beeld van de gewetensbezwaarde en de burgerdienst, een evolutie die gekenmerkt wordt door golfbewegingen die vaak de internationale politieke ontwikkelingen volgen. Christophe Lamfalussy was als journalist voor *La Libre Belgique* in Belgrado gedurende de bombardementen op Servië. Vanuit die aangrijpende ervaring gaf hij op het colloquium een reflectie over de rol van de journalist in oorlogen en conflicten.

Vanaf dan beheerste de oorlog in Kosovo het debat. De volgende spreker, Michel Collon, (*Solidaire* en auteur van *Les médiasonges du Golfe*) sprak over de volgens hem gemanipuleerde berichtgeving over de onderhandelingen van Rambouillet die het pad zouden geëffend hebben voor de NAVO-aanvallen. Ook de NGO's zouden de NAVO-oorlogsretoriek gevolgd hebben en zo mee de oorlog gelegitimeerd hebben. Het debat dat voortvloeide uit de stellingen van Collon was op z'n minst geanimeerd te noemen, waarbij de

discussie tussen de voor- en tegenstanders van de NAVO-interventie, zowel op het podium als in het auditorium, een levendig slot betekende van een overigens interessante en gevarieerde eerste colloquiumdag.

Tijdens de tweede colloquiumdag lag de klemtoon vooral op de individuele casestudy's en bijdragen, gevolgd door een afsluitend rondetafelgesprek over de actualiteit. De dag werd aangevat met een interessante vergelijking tussen de Waalse en de Vlaamse beweging. Volgens Alain Collignon (SOMA) maakte het pacifisme nooit deel uit van de ideologische bagage van het Waalse nationalisme. Hij sprak dan ook van 'une non-histoire'. Etienne Van Neygen (KUL, VUB) probeerde een antwoord te geven op de vraag hoe anti-militaristisch en pacifistisch was de Vlaamse beweging? Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen pacifisme en anti-militarisme. Het anti-militarisme van de Vlaamse beweging heeft diepe wortels en heeft oprechte anti-militaristische personen en bewegingen voortgebracht. Voor velen was het echter eerst en vooral een politiek strijdmiddel tegen België. Van pacifisme in de strikte zin was er pas sprake na WO I, en dan nog in beperkte mate bij een aantal figuren in de Vereniging voor Oud-strijders (VOS), het IJzerbedevaartcomité en de pacifistische jeugdbewegingen. Toch heeft de vredethematiek in de Vlaamse beweging altijd al voor spanning gezorgd en zouden veel anti-militaristische en pacifistische figuren en organisaties in de collaboratie terechtkomen. Na WO II bleef de militaristische traditie nog doorwerken. Pas vanaf de late jaren '60 zou de Vlaamse beweging heraanknopen bij haar anti-militaristische wortels en bij de tussenoorlogse aanzet tot pacifisme en net als toen zijn er voor- en tegenstanders van

dit pacifistische profiel.

Alain Kapper (ULB) vatte zijn licentiaatsverhandeling samen, waarin hij een vergelijking maakt tussen de anti-Vietnamoorlogcomités en de comités die actief waren tegen de Golfoorlog. Hij schetste het ontstaan en de werking van deze comités. Suzanne Lecocq en Daniel Lefebvre, beiden medewerkers van het Mundaneum, bespraken vanuit hun inventarisatie van de archieven van Henri La Fontaine, het pacifisme in diens leven en werk. La Fontaine was zeker geen idealistische dromer. Integendeel, hij hoopte via onderhandelingen en internationale arbitrage een duurzame vrede te bereiken. Catherine Denis (Centre de droit international ULB) sloot in haar bijdrage over conflictbeheersing en geschillenregeling via een gepaste, permanente en universele internationale jurisdictie, aan bij het werk van La Fontaine. Het is onmiskenbaar zo dat de internationale arbitrage de laatste vijftig jaar een sterke vooruitgang geboekt heeft, door bijvoorbeeld de oprichting van internationale gerechtshoven en het groeiende belang van internationale instellingen. Toch moeten we ons niet teveel illusies maken, want in de praktijk zijn staten niet zo geneigd om een deelje van hun soevereiniteit op te geven.

Het colloquium werd afgesloten met een laatste rondetafelgesprek over de actualiteit met 'acteurs de terrain'. De diplomaat Tony Hollants Van Loocke had voor dit debat afgezegd. Wel aanwezig waren Rik Coolsaet (RUG), Josy Dubié (Ecolo) en Paul Hermant (Causes Communes). Dubié en Hermant spraken vooral over hun persoonlijke ervaringen binnen de pacifistische beweging. Rik Coolsaet gaf een overzicht van het pacifisme in België sinds WOII. Interessant was zijn vergelijking tussen Vlaanderen en Wal-

lonië. Vóór de jaren '70 was het pacifisme in België vooral gesitueerd in het Franstalig landsgedeelte, met als belangrijke exponent de 'Union Belge pour la Défense de la Paix'. Vanaf de jaren '70 ligt het zwaartepunt van de vredesbeweging in Vlaanderen. Tijdens de anti-rakettenbetogingen van de jaren '80 waren de Vlamingen duidelijk in de meerderheid. Coolsaet gaf hiervoor geen sluitende verklaring, maar wees op het belang van de Wereldwinkels, die samen met Elcker-Ik zorgden voor een organisatorische onderbouw, structuur en rekruteringsbasis.

De tweedaagse werd beëindigd met een slotwoord van Jean-François Füeg, directeur van het Mundaneum. Hij kon terugblikken op een interessant en gevarieerd colloquium. Er werd vertrokken van de centrale vraag "Heeft het pacifisme een universele waarde?" waarop het antwoord duidelijk neen was. De multidisciplinaire aanpak waarbij historici, juristen, politicologen, sociologen, godsdienstwetenschappers, journalisten en vredesactivisten elkaar ontmoetten in rondetafelgesprekken en debatten aangevuld met casestudy's, was zeker en vast succesvol.